

איציק ספּוּרַטָא / יוסי צהאן

אתר אישי ביקורתי על אישיוון כלכלי וחברתי, זכויות אדם, דמוקרטיה
בערבון מוגבל, תקשורת שבויית הון ושלטון, ועל פילוסופיה, כלכלה, תרבות
ועוד עניינים חשובים יותר וחשובים פחות

◀ יוזמת "חוק הצעירים": סטודנטים נגד השכלה גבוהה ציבורית?

רועי בל [18.03.2010]

חשבתם שארגוני הסטודנטים מתנגדים להעלאת שכר לימוד? חשבתם שיש קואליציה בין סטודנטים וסגל "בכיר" ו"זוטר" במכללות ובאוניברסיטאות נגד ההפרטה וחנוק ההשכלה הגבוהה הציבורית? ל"דור החדש", הסיעה השלטת באגודת הסטודנטים של אוניברסיטת תל-אביב, יש חדשות בשבילכם. "חוק הצעירים", המוצג כפתרון לכל בעיות 'הצעירים' בארץ, מקודם במרץ אבל מעולם לא הופץ בקרב הסטודנטים עצמם. נראה שהצעת החוק זוכה לתמיכה בהתאחדות הסטודנטים הארצית, ואמורה להיות הבסיס למו"מ של ארגוני הסטודנטים עם משרד האוצר בסיבוב הנוכחי של מערכת האוצר להפרטת מערכת ההשכלה הגבוהה (אותו ניתח באתר "העוקץ" דני גוטליין). כדאי שנקרא את המסמך הזה, לפני שיהיה מאוחר.

ב"חוק הצעירים" מוצעים כל מיני רעיונות, שרומזים לנו מיהם אותם 'צעירים' – כך למשל, הם בני 18-30, ומסוג האנשים שהקלות מס לרוכשי דירות הן רלבנטיות לגביהם – אבל החלק החשוב ביותר הוא זה העוסק במערכת ההשכלה הגבוהה. חשוב לקרוא אותו בקפידה: לאורך יותר מעשור, נוכח ניסיונות ההפרטה של האוצר עמדה קואליציה יציבה יחסית של ארגוני הסגל הבכיר, הסגל הזוטר והסטודנטים, שהסכימו על הצורך למנוע קיצוצים וחנוק תקציבי של מוסדות ההשכלה הגבוהה, להפחית את שכר הלימוד ולהגדיל הנגישות ללימודים גבוהים, ולהילחם בשכר דיפרנציאלי למרצים ובהעסקה פוגענית לסגל הזוטר. כעת, דווקא לאחר ההצלחה של המאבק המשותף נגד דו"ח שוחט, במהלכו שבתו הסטודנטים והמרצים הבכירים והסגל הזוטר ניהל מאבק מרשים על זכויותיו, שוברים ארגוני הסטודנטים את הסולידריות באקדמיה ואומרים בפירוש: כן להעלאת שכר לימוד, כן לשבירת יכולת ההתארגנות של המרצים, כן להפרטת ההשכלה הגבוהה.

מימון הלימודים באמצעות "חוזי הון אנושי"

המשמעות הישירה של הצעת החוק היא ביטול המימון הציבורי של הלימודים האקדמיים. שכר הלימוד הריאלי יוכפל בהתאם למתווה דו"ח שוחט, כלומר שכר לימוד בסיסי של כ-15,400 ₪ לשנה, או כ-46,200 ₪ לתואר של שלוש שנים. במקום הלוואה מהמדינה שתוחזר לאחר הלימודים כפי שהציעו בדו"ח שוחט, מוצע בחוק שהסטודנטים יוכלו לשלם הכול מראש (לעשירים), או שילצו לחתום על "חוזי הון אנושי" עם קרן הון סיכון (שתוקם בתחילה כמלכ"ר אך תחויב להרוויח ותופרט כאשר תחל להפיק רווחים). לפי החוזים, הסטודנטים יעבירו לקרן משך עשר שנים לאחר סיום התואר אחוז מסוים מהכנסתם החודשית ברוטו. נקודת המפתח כאן היא, שהחוזים הם בעצם ניירות ערך סחירים, אשר יימכרו על ידי הקרן למשקיעים פרטיים (כולל "גידור" שלהן או מכירתם בחבילות הכוללות מספר של חוזים), שיהמרו על תשואה עתידית גבוהה בהתאם לסיכויי הכנסתם של הסטודנטים, כלומר בזיקה למקצועות הלימודים שלהם.

מודל תשלומים החדש יהיה אפוא מבוסס על השוק הפרטי, ללא כל מעורבות של המדינה. מנגנון הפעולה של המודל הוא מנגנון של ספקולציה פיננסית, העושה שימוש באתם 'מכשירים פיננסיים' שבהם נעשה בהם שימוש בשוק משכנתאות הסאב-פריים בארה"ב, אשר התמוטטותו הביאה למשבר הכלכלי האחרון ולהשלכת המוני אנשים מבתיהם בעקבות ירידת ערך חוזה המשכנתא שלהם. מנגנון כזה ימשך משקיעים לסטודנטים במקצועות הרווחיים, ומנגד ייפגעו הלומדים במקצועות ה"לא-רווחיים", ואלה שמצבם הכלכלי לא יאפשר להם להתחייב מראש לתשלומים חודשיים למשך עשר שנים, או לרכוש את החוזה לפני פקיעתו ולהימנע מאותם תשלומים. ברור, שסטודנטים שלא נולדו להורים עשירים יהיו תלויים בהשתכרות מיידית לאחר תום לימודיהם (כי לא רק את הלוואה יצטרכו להחזיר – צריך גם לחיות בזמן הלימודים!), ולעומתם סטודנטים מבתיים מבוססים יוכלו להסתפק באופן מלאכותי בהכנסה קטנה יותר מעבודה.

הסטודנט כעסק בהקמה

מודל שכר הלימוד ו"חוזי ההון האנושי" הוא לא רק שיטת תשלום שכר הלימוד המתאפיינת במידה רבה הרבה יותר של הפרטה (לעומת הלוואות מסובסדות לדוגמה), וגם לא שיטה שרק מעלה את שכר הלימוד ומשעבדת את הסטודנטים לתשלומים זמן ארוך אחרי הלימודים. המשמעות העמוקה של המודל שמוצע ב"חוק הצעירים" היא קץ למחויבות המדינה לסבסד את שכר הלימוד ויצירת פער שיתמלא על ידי השוק הפרטי וההגיון המנחה אותו.

הרעיון שבבסיס ההצעה הזו הוא שאין הבדל בין ללכת לבעל הון ולבקש ממנו שישקיע בעסק שאני מבקש להקים ובין ללכת לקרן הון-הסיכון ולבקש ממנה שתשקיע בי, הסטודנט, בתור עסק מתפתח, קרי אני + התואר שאקבל. הידע כאן הוא מוצר; המשקיע רוצה לדעת מה הוא קונה, כדי לוודא שזה כדאי לו; לכן אני (הסטודנט, העסק) צריך להגביר את הביטחון שלי שההשקעה (בקורס, בתואר) תשתלם. לכן, כאשר כותבי "חוק הצעירים" מתגאים ב"חשיפת הערך הכלכלי" של מוסדות או תחומי לימוד שונים באמצעות חבילות של חוזי הון אנושי המחולקים לפי מוסדות ותחומי לימוד, אשר בעצם יהפכו לסחורה בשוק המניות, הם רציניים לגמרי.

קרן ההון סיכון תוכל להחליט באיזה "עסק" סטודנטיאלי היא מוכנה להשקיע וכמה – ולהחלטותיה תהיה משמעות עצומה לנייתוב סטודנטים למקצועות (המשתלמים) ולמוסדות (החזקים). לא יהיה צורך להתווכח על שכר-לימוד דיפרנציאלי או על שכר מרצים דיפרנציאלי: תוך כמה שנים, התחרות הפרועה על המימון מהקרן בין המוסדות להשכלה גבוהה, בין הפקולטות ובין החוגים והמחלקות מחד גיסא, ובין הסטודנטים מאידך גיסא, וברקע התחרות העתידית בין קרנות הון סיכון שונות על הסטודנטים ה"רווחיים" – תדאג לכך שהמערכת כבר תנווט את עצמה לפי 'כוחות השוק'. זהו חלומם הרטוב של פקידי האוצר, שמוגש להם על מגש של כסף – הרבה כסף – על ידי מי שיפסיד ממנו הכי הרבה, הסטודנטים.

שכר מרצים דיפרנציאלי

עוד מוצע בחוק, ששכר המרצים ייקבע "לפי מערכת תמרוץ סבירה ולא באופן אחיד", (הצעת חוק הצעירים, עמ' 26). במילים אחרות: **שכר מרצים דיפרנציאלי לפי "מצינות" לא מוגדרת ולפי ה"ביצועים" של המרצים בסקרי הוראה**. אי-הצלחה בסקרים אלה תביא לפיטורי מרצים (עמ' 30). המשמעות היא ברורה: ריסוק הסכמי ההעסקה הקיבוציים של המרצים, שלא יוכלו לשרוד מול מערכת תגמולים ל"כוכבים"; פגיעה אנושה בחופש האקדמי המתבטאת באפשרות 'לארגן' פיטורי מרצים ביקורתיים בעזרת סקרי הוראה, ובכך שגם תקציבי המחקר יוענקו לא לפי שיקולים מקצועיים ומחקריים, אלא בהתאם לעקרונות ה"תמרוץ לפי ביצועים ולפי תחום העיסוק בהתאם לצרכי מדינת ישראל" (עמ' 29).

הפרדת המכללות מהאוניברסיטאות - הסללה

עוד מוצעת הקמת מערכת חינוך גבוה נפרדת לחרדים וערבים. הדברים מתוארים כך: "הנגשת ההשכלה הגבוהה לאוכלוסיה הערבית והחרדית על ידי בניית מוסדות לימוד ייעודיים, תוכניות לימוד ייעודיות ומערכת מלגות הממוקדת בהן" (עמ' 26). נשמע טוב. בפועל, מוצע להקפיא את מספרי הסטודנטים באוניברסיטאות ולהגדיל רק את מספרי הסטודנטים במכללות, וכמעט כל הגידול מתוכנן באותן מכללות נפרדות. בניגוד לאוניברסיטאות, המכללות עצמן לא יעסקו במחקר: זוהי אם כן מערכת מרובדת מובהקת. לכך צריך לצרף את הקמתו של מנגנון קבלה ארצי ריכוזי ("מערך רישום מאוחד") לכל המוסדות להשכלה גבוהה. אפשר לראות אפוא, כיצד המנגנון הארצי יבטיח את הניתוב של סטודנטים חרדים וערבים למכללות המיועדות להם – למערכת השכלה סוג ב' או ג', שרק תנציח את הקיפוח התקציבי שלהן על ידי המדינה.

ההפרטה מפוררת את ציבור הסטודנטים

כאשר ההגיון המנחה את הסיעה השלטת באגודת הסטודנטים בת"א ובאגודות נוספות מבוסס על תפיסה, לפיה החינוך איננו זכות יסוד שהמדינה חייבת לספק כשירות חברתי חשוב, אלא מוצר צריכה, אותו ראוי להכפיף לשוק הפרטי, האוצר יוכל רק לשפשף ידיים. כאשר ארגוני הסטודנטים מכריזים, ש"ציבור הסטודנטים יתרום את חלקו לרפורמה [של מערכת ההשכלה הגבוהה] על ידי העלאת שכר הלימוד", ומקבלים על עצמם את הטענה הדמגוגית של האוצר, ש"מצבה הקשה של המערכת מחייב את הגדלת המשאבים העומדים לרשותה ורק צודק שהסטודנטים ישתתפו בנטל", למרות שמי שיצר את המשבר הוא האוצר בעזרת חנק תקציבי שיטתי – הרי הם שוברים במו ידיהם את ההסכמה שהושגה בעמל רב, בדבר הצורך להתנגד לשכר לימוד דיפרנציאלי ולהעלאת שכר הלימוד; אם המודל הכלכלי המוצע יקרוס, כמו שוק המשכנתאות בארה"ב, כבר לא יהיה רלבנטי למה בדיוק הייתה הכוונה בהצעת החוק. כששוק "ההון האנושי" הזה יקרוס, יישארו הסטודנטים עם שכר לימוד גבוה, ובלי שום מנגנון ציבורי שיכול לסייע להם בתשלומים.

יותר מכך: הם גם יתקשו להתארגן כדי למחות. כמו ששכר דיפרנציאלי אמור לפורר את ציבור המרצים באוניברסיטאות, מודל "ההון האנושי" יגרום בהכרח לבידול ולבידוד של הסטודנטים. כל סטודנט ישאף למזער את התשלומים להם התחייב אישית (מה גם שיהיה מגוון של רוכשי חוזים, אותם הקרן תעמיד למכירה). כל סטודנט וסיכוייו בשוק העבודה, כל סטודנט והמקצוע הרווחי יותר או פחות אותו הוא לומד: הסטודנטים ממעמד סוציו-אקונומי גבוה יתנתקו מהאחרים, המרכז מהפריפריה, הלומדים במוסדות היוקרתיים מהמוסדות שיוקרתם מועטה – ברור, שיהיה קשה מאוד לבסס דרישה קולקטיבית. יותר מכך: ההתמודדות עם התשלומים תיעשה בשלב בחייו של אדם, שבו הוא כבר לא חלק מ'קולקטיב סטודנטיאלי' שיכול לתמוך בו. כך תימנע מראש כל אפשרות התאגדות של הסטודנטים. בעולם כזה, התפקיד היחיד שיוותר לאגודות סטודנטים הוא לשמש מועדון צרכנים. האם לשם הן הולכות?

רועי בל

סטודנט להיסטוריה באוניברסיטת תל-אביב
חבר בתנועת הסטודנטים **סולידריות** – שמאל חברתי בקמפוס